

Koszalin, 1 maja 2024 r.

Dr hab. Krzysztof Wasilewski, prof. PK
Katedra Studiów Regionalnych i Europejskich
Wydział Humanistyczny
Politechnika Koszalińska
e-mail: krzysztof.wasilewski@tu.koszalin.pl
tel.: 608 674 784

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Eweliny Więckowskiej pt. *Polska i Polacy w Formule 1*, napisanej pod opieką promotorską dr. hab. Radosława Domke, prof.
UZ, Instytut Historii, Uniwersytet Zielonogórski

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Eweliny Więckowskiej pt. *Polska i Polacy w Formule 1* została przedłożona do procedowania w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie historia. Powstała ona pod kierunkiem dr. hab. Radosława Domke, prof. Uniwersytetu Zielonogórskiego, doświadczonego badacza w zakresie najnowszej historii Polski oraz historii polskiego filmu. Temat podjęty przez mgr Więckowską wpisuje się zatem w zainteresowania badawcze Promotora.

Jak wskazuje art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, „rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne. Rozprawę doktorską może stanowić praca pisemna, w tym monografia naukowa, zbiór opublikowanych i powiązanych

tematycznie artykułów naukowych, praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna, a także samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej”. Powyższe wymogi stanowią podstawę niniejszej recenzji.

Recenzowana praca liczy 438 stron, składa się ze Wstępu, sześciu rozdziałów, Zakończenia oraz Bibliografii. Jak wskazuje Autorka celem rozprawy jest:

“Poświadczenie obecności Polski, Polaków i osób pochodzenia polskiego w Formule 1. Zebrane informacje i dowody pozwolą również na opracowanie ich dokonań, a tym samym wkładu w rozwój tego sporu. Kwestia ta należy do rodzaju historii niezbadanych, pominiętych z przyczyn ideologicznych lub po prostu zapomnianych. Wyścigi Grand Prix od samego początku uchodziły za twór zachodnioeuropejskiej cywilizacji i kapitalizmu. Z tego powodu po 1945 r. nie znajdowały zainteresowania opinii publicznej bądź dobrej oceny w bloku wschodnim”.

Jednocześnie mgr Więckowska wyjaśnia we Wstępie, co rozumie pod pojęciem polskiej obecności w Formule 1. W poprzedzającym powyższy cytat akapicie wskazuje na wielorakie znaczenie tego sportu, postrzeganego nie tylko jako rozrywka, lecz także jako manifestacja rozwoju technologicznego czy też potęgi gospodarczej państw biorących w nim udział. Powtarzając zatem za Autorką, “przez obecność w Formule 1 rozumie się nie tylko organizację wyścigów w państwie spełniającym określone wymagania. Jest to przede wszystkim udział kierowców oraz osób, które tworzą pojazdy wyposażone w najwyższą technologię i są odpowiedzialne za ich stan techniczny. Pochodzenie tych ludzi jest bardzo zróżnicowane, co podkreśla międzynarodowy charakter tego sportu. Jednak nie przekreśla to faktu, że kierowca promuje jednocześnie swój kraj lub podkreśla swoje narodowe pochodzenie”. Warto zaznaczyć, że sama kategoria Polaka jest w pracy traktowana szeroko. Autorka zalicza do niej zarówno obywateli Polski, jak i osoby polskiego pochodzenia, członków społeczności polonijnych rozsianych po całym świecie.

Przyjęte przez Autorkę ramy chronologiczne wykraczają poza oficjalną historię wyścigów Formuły 1, gdyż sięgają ostatniej dekady XIX w. aż po czasy współczesne. Sam podjęty temat wymagał sięgnięcia po różnorodne źródła. Jak zauważa we Wstępie Doktorantka, bazę materiałową stanowiły przede wszystkim artykuły prasowe, publikacje popularne, opracowania biograficzne itp. Powtarzając za Autorką, “jako że wyścigi Grand Prix od początku

swojego istnienia są domeną dziennikarzy i literatury popularnej, informacje potrzebne do rozprawy doktorskiej mają charakter rozproszony”. Dokumenty archiwalne zajmują w rozprawie marginalne miejsce, co mgr Więckowska tłumaczy trudnościami z dotarciem do materiałów przedsiębiorstw, w związku z tym, że wiele z dokumentów wciąż posiada charakter poufny. Podsumowując akapit poświęcony opisowi bazy źródłowej, Autorka pisze:

“Trudności w poszukiwaniu materiału źródłowego sprawiły, że praca ma charakter teoretyczny. (...) Mnogość obiektów badawczych przełożyła się na zastosowanie dodatkowego narzędzia badawczego, którego celem było wyjaśnienie specyfiki rozprawy i zachowanie jej w obrębie dyscypliny naukowej. Z tego powodu w narracji pojawił się nurt filozoficzny będący dodatkowym tłem dla opisywanych postaci i wydarzeń. Jest nim ideologia egzystencjalizmu, w atmosferze którego w XIX wieku narodziła się motoryzacja i jej wypadkowa w postaci sportu motorowego”.

Pierwszy rozdział Autorka poświęciła analizie istoty i przeszłości przemysłu samochodowego i szczytu sportu motorowego. Zastanawia się nad przyczynami popularności najwyższej klasy wyścigowej i jej globalnego charakteru. Treść, jak pisze sama Autorka, “ukierunkowana jest na humanistyczne ujęcie tego zagadnienia, czyli antropocentryczny punkt widzenia. Jest on równoznaczny z przekonaniem o nieskrępowanym intelektualnie i twórczo człowieku jako podstawie swojego istnienia”. Ciekawe są spostrzeżenia dotyczące roli człowieka, tj. sportowca - kierowcy, w sukcesie Formuły 1 i jej globalnym znaczeniu. Równie wartościowe są odniesienia do roli mediów, w tym mediów społecznościowych i gier wideo, w podnoszeniu prestiżu wyścigów i ich uczestników.

Drugi rozdział to narracja historyczna o Polsce i Polakach w wyścigach Grand Prix. Autorka przywołuje biografie poszczególnych osób, sięgając w nich dalej w przeszłość niż początek Formuły 1. W ten sposób Zaczynają go perypetie potomków szlacheckiego rodu Zborowskich w osobach Williama Eliota Morrisa Zborowskiego i jego syna, Louisa Zborowskiego. Postacie te za sprawą pochodzenia uznawane są przez środowiska dziennikarskie za pierwsze akcenty polskiej historii w Formule 1, która w pierwszej połowie XX wieku miała postać cyklu wyścigów Grand Prix. Rozdział ten skupia się przede wszystkim na rekonstrukcji życia, kariery oraz dokonań obu bohaterów, nie pomijając także analizy przeszłości ich rodu.

Kolejny rozdział to opis początków rodzimej motoryzacji i sportu motorowego na ziemiach polskich w okresie rozbiorów na przełomie XIX i XX wieku. Klasyczna narracja historyczna umożliwiła sporządzenie opisowego kalendarium najważniejszych osób, wydarzeń i miejsc. Historia o prekursorach rodzimej motoryzacji kończy się na czasach Polski międzywojennej. Tematem przewodnim tego okresu są lata organizacji Grand Prix Lwowa, które ugruntowały polski sport motorowy i wpłynęły znacząco na rozwój kultury wyścigowej.

Rozdział czwarty to opowieść o obecności Polski i udziale Polaków w wyścigach Grand Prix w drugiej połowie XX wieku. Autorka analizuje perypetie kierowców okresu międzywojnia, czasów drugiej wojny światowej i lat 50. XX wieku. Warto w tym miejscu wyjaśnić powody, dla których okres 1939-1945 również został ujęty w pracy, choć przebieg wyścigów został zawieszony.

Rozdział piąty ilustruje aktywność Polski i Polaków w Formule 1 w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Jak wskazuje Autorka, doszło wówczas do odrodzenia narodowego sportu motorowego i motoryzacji. Jednak poczyniona przez nią analiza historyczna wydarzeń podkreśla fakt trudnej sytuacji politycznej tamtych czasów i ich oceny. Historia tego okresu zdominowana jest przez działalność utytułowanego kierowcy i działacza społecznego w osobie Longina Bielaka.

Analiza lat 90. XX w. kończy się opisem działalności podmiotów gospodarczych, które podjęły ryzyko inwestycji finansowej w Formułę 1. Szczególne miejsce w pracy zajmuje działalność przedsiębiorstwa PZL-Świdnik i jego współpracy z zespołem Formuły 1, Forti Corse. Wiek XXI jest zapowiedzią końca rozdziału.

W podsumowaniu Autorka przywołuje najważniejsze wnioski z przeprowadzonych badań. Wydaje się, że kluczowe stwierdzenia zawarła w dwóch akapitach:

“Analiza historii Formuły 1 pozwala stwierdzić, że największy w niej udział mają państwa o dobrze rozwiniętym przemyśle samochodów drogowych i bogatych tradycjach sportowych. Bogata kultura wyścigowa i kartingowa jest cechą charakterystyczną tych państw, czego odzwierciedleniem jest dobra infrastruktura i status organizatorów prestiżowych serii lub wydarzeń. Do grona tych państw niezaprzeczalnie należą Wielka Brytania, Niemcy, Włochy i Francja. Polskie tradycje wyścigowe trudno natomiast nazywać porównywalnymi do dziedzictwa

największych potęg. Jest to pierwszy i fundamentalny powód niskiego wskaźnika obecności Polski i Polaków na szczycie sportów motorowych”.

“Zrekonstruowana w pracy historia Polski, Polaków i osób pochodzenia polskiego potwierdza cel przeprowadzonych badań. Dotyczy on ich obecności w Formule 1. Dogłębna analiza tematu potwierdza jedynie trudną drogę do spełnienia tych ambicji i postawionego celu. Jednak przeszkody natury historycznej nie powinny odbierać prawa Polsce, Polakom i osobom pochodzenia polskiego do stwierdzenia, że są również częścią Formuły 1 i jej współkreatorami. Nie jest to oczywiście udział na poziomie historycznych liderów tego sportu, ale na tyle znaczący, że zasługuje na wyróżnienie”.

Całościowa ocena pracy jest zróżnicowana. Bez wątpienia na uznanie zasługuje sam temat, który faktycznie jest nowatorski. Nie doczekał się on bowiem szerszego opracowania w rodzimych naukach historycznych. Tymczasem dzieje polskiego sportu samochodowego to nie tylko drobny epizod w trudnej historii powojennej Polski, lecz emanacja jej ambicji i ograniczeń. W ten sposób Autorka wypełniła istniejącą lukę badawczą. Na wyróżnienie zasługuje ogrom informacji zawartych w pracy. Liczba nazwisk i epizodów przywołanych na stronach rozprawy budzi szacunek i dowodzi, że mgr Więckowska wyczerpała dostępne źródła i dokonała ich prawidłowej oceny. Należy jedynie żałować, że ze wspomnianych przez Autorkę we *Wstępie* powodów, nie udało się dotrzeć do dokumentów największych polskich przedsiębiorstw, zainteresowanych inwestycjami w Formule 1. Przeprowadzona analiza pozwoliłaby poznać możliwości rodzimego przemysłu w tym niezwykle wymagającym - także technologicznie - sporcie, jak również mogłaby posłużyć jako asumpt do podjęcia badań nad dziejami firm, takich jak Orlen. Te bowiem, stanowią integralną część historii polskiego sportu samochodowego.

Co więcej, temat wpisuje się w badanie dziejów społeczności polonijnych. Wydaje się, że po obfitującej w wiele wartościowych publikacji z tego zakresu dekadzie lat 90. XX w., ostatni czas to pewien regres w badaniach historycznych odnoszących się do polskich skupisk na świecie. Z tego też powodu na recenzowaną pracę można spojrzeć jako na próbę stworzenia nowego pola badawczego w tym obszarze, a dotyczącego udziału osób polskiego pochodzenia w rozwoju sportu samochodowego czy też szerzej - w rozwoju przemysłu samochodowego.

Autorka dowodzi, że historia Polaków i osób polskiego pochodzenia na obczyźnie wciąż zawiera wiele obszarów do odkrycia. Powtarzając za Autorką można więc stwierdzić, że:

“Zatem współczesne pojęcie tożsamości narodowej pozwala na rozszerzenie definicji słowa „Polak” i zwiększenie tolerancji i jej zrozumienia. Jest to szczególnie ważne jeśli chodzi o przetrwanie narodu, który utracił swoją niepodległość, ale nie praw do samookreślenia narodowego. Ta trwała wartość pozwoliła rodakom tworzyć i kreować dziedzictwo kulturalne, z którego przyszłe pokolenia mogą być nie tylko dumne, lecz na nim rozwijać swój potencjał intelektualny”.

Kolejnym elementem wartym podniesienia jest wykorzystanie metody biograficznej. Ta uznana metoda, posiadająca długą tradycję w naukach historycznych, ostatnimi czasy funkcjonowała niejako na marginesie rodzimych badań historycznych, przeżywając z kolei swój renesans w socjologii czy kulturoznawstwie. Poza nielicznymi ośrodkami w kraju, gdzie realizuje się projekty z zakresu biografistyki, na próżno szukać poważniejszych opracowań w tym zakresie. W tym sensie, recenzowana praca stanowi ważne uzupełnienie dotychczasowego dorobku polskiej historiografii. Co więcej, obrany przedmiot badań, tj. kierowcy sportowi i uczestnicy Formuły 1, tj. osoby działające w przemyśle samochodowym itp. wpisuje się w zauważalny zwrot w rodzimej biografistyce, polegający na tym, że coraz częściej historycy poświęcają swoją uwagę osobom, które do tej pory pozostawały w cieniu polityków, wojskowych, publicystów itp. Jak dowodzi tego Autorka, także ich losy mogą wiele powiedzieć o przeszłości nie tylko wybranej gałęzi przemysłu, ale i całego kraju.

Nie bez znaczenia jest, że recenzowana rozprawa powstała na Uniwersytecie Zielonogórskim, mieszczącym się w mieście o długich tradycjach żużlowych. Trudno ocenić czy ten fakt był inspiracją dla Autorki, lecz warto zauważyć, że podjęty przez nią temat twórczo rozwija badania nad dziejami sportu motorowego. Można więc i spojrzeć na recenzowaną pracę przez pryzmat polskich zmagania z rozwojem technologicznym, którego emanacją był i pozostaje przemysł motoryzacyjny. Polska jako peryferyjny bądź półperyferyjny gospodarczo kraj znajdowała się poza głównym nurtem działań w obszarze technologii motoryzacyjnych, które przez długi czas wyznaczały potęgę i miejsce państwa w globalnej gospodarce - podobnie jak

obecnie przemysł półprzewodników i sztucznej inteligencji. Tymczasem Autorka dowodzi w swojej pracy, że także i takie państwa posiadają pewien dorobek w tym zakresie.

Warto również podkreślić szersze spojrzenie na prezentowany przedmiot badań. Autorka nie ogranicza się do przedstawienia biogramów i poszczególnych wydarzeń z dziejów Formuły 1. Jak zaznacza we wstępie, omawiany temat zawiera w sobie pytanie o rolę człowieka w zdominowanym przez technologię sporcie:

“Warto jeszcze raz podkreślić, że została ona wzbogacona analizą faktów przez pryzmat filozofii egzystencjalnej i jego współczesnej formy jaką jest psychologia humanistyczna. Cechą tych nurtów jest ich antropocentryczność, a zatem umiejscowienie człowieka w centrum badań. Zakładają one, że istota ludzka jest naczelnym kreatorem świata o wielkiej potrzebie tworzenia i afirmacji życia w celu wykorzystywania swojego potencjału. Formuła 1 będąc wypadkową mentalnych przemian przełomu XIX i XX wieku odznacza się humanistycznym kultem jednostki i jej talentu”.

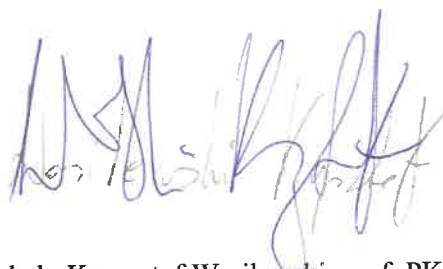
Recenzowana praca jest bez wątpienia pracą ciekawą, napisaną żywym językiem i przybliżającą temat, który wcześniej nie doczekał się głębszych rozważań. Zarazem jednak warto zastanowić się nad poprawnością metodologiczną przeprowadzonych przez Autorkę badań. Już wspomniałem wcześniej o bazie źródłowej, którą stanowią w znacznej mierze źródła wtórne - artykuły prasowe, opublikowane biografie, publicystyka itp. Wymagają one innego podejścia niż tradycyjne dla nauk historycznych materiały, tj. podejścia, czerpiącego również z dorobku nauk społecznych, w tym przede wszystkim nauk o komunikowaniu i mediach. W rozprawie zabrakło tej refleksji, choć - co warto podkreślić - Autorka przywołuje rolę i znaczenie mediów w konstruowaniu wizerunku Formuły 1. Warto bowiem pamiętać, że media - jak sama nazwa wskazuje - nie tylko pośredniczą w przekazie, lecz także go kreują. Tym samym sposób pisanie o Formule 1 wynika nie tylko ze specyfiki tego sportu, ale również z pewnego kontekstu ideologicznego i politycznego. Należałoby zatem zastanowić się, nad rolą ideologiczną tego sportu. W ten sposób można by wykorzystać kategorie centrum i peryferii, liberalizmu (o którym Autorka wspomina) itp. Z pewnością pozwoliłoby to wzbogacić kontekst całej pracy. Tymczasem Autorka często bezrefleksyjnie cytuje opinie, co więcej - sama je stosuje, co często czyni wiele z zawartych w pracy zdań kontrowersyjnymi.

Druga uwaga odnosi się do kwestii badań nad Polonią. Jak już wspomniałem, rodzima historiografia ma bogaty dorobek w tym zakresie. Recenzowana praca wpisuje się w te tradycje, w których duży udział ma również Uniwersytet Zielonogórski. Żałować wypada, że Autorka nie odwołała się do literatury przedmiotu, chociażby w tych akapitach, w których analizuje pojęcie Polaka, przynależności narodowej, nacjonalizmu itp. Brakuje również przywołania klasycznych prac w kontekście kształtowania tożsamości narodowej, jak. opracowania Benedicta Andersona i Erica Hobsbawma. Czym bowiem jest sport, jak nie elementem, który służy budowie narodowej bądź regionalnej tożsamości? Co więcej, jak słusznie zauważa Autorka, Formuła 1 to sport, który kreuje wizerunek silnego, bogatego państwa, obeznanego z nowymi technologiami. Wspomniany w pracy przypadek Roberta Kubicy i reakcji społecznych na jego sukcesy dowodzi, jak bardzo sport motorowy oddziałuje na proces kształtowania tożsamości.

Kolejna uwaga dotyczy metodologii. Już o tym wspomniałem wcześniej, tutaj chciałem jedynie odnieść się do struktury pracy, a mianowicie braku w niej części metodologicznej. Co prawda w naukach humanistycznych, zwłaszcza zaś historii, teoria i metodologia odgrywają mniejszą rolę, niemniej, jak pokazują to najnowsze prace rodzimych i zagranicznych historyków, także w tej dyscyplinie można wykorzystać teoretyczne podstawy z innych dyscyplin i dziedzin nauki. Wydaje się zatem, że praca zyskałaby na uwzględnieniu teorii centrum i peryferiów, także postkolonializmu, do których z powodzeniem odwołują się rodzimi i zagraniczni historycy. Tym bardziej, że Autorka wspomina we Wstępie m.in. o psychologii społecznej, co wskazuje kierunek badań. Szkoda, że nie udało się rozbudować tej części pracy.

Mimo powyższych uwag, recenzowana praca wnosi wiele interesujących wątków do badań nad najnowszą historią Polski i jej poszczególnych obszarów, takich jak historia społeczności polonijnych czy historia sportu. Autorka dowiodła znajomości tematu - wykorzystana bibliografia jest pokaźna i wyczerpująca zarówno w stosunku do dziejów Formuły 1, jak i sportu motorowego. Język rozprawy - jak już wspomniałem - jest żywy, pozwala czytelnikowi z uwagą śledzić kolejne rozdziały. Sam rozmiar pracy robi wrażenie wielce pozytywne. Być może Autorka zbyt często stosuje sformułowania zaczerpnięte z badanego materiału, lecz nie wpływa to znacząco na ogólną ocenę pracy. Co więcej, praca posiada wysoki potencjał publikacyjny. Biorąc pod uwagę wciąż niewielką liczbę opracowań w j. polskim poświęconych Formule 1, gorąco zachęcam do zainteresowania tą pracą wydawców - niekoniecznie naukowych.

Podsumowując, w moim pełnym przekonaniu recenzowana rozprawa spełnia ustawowe wymogi stawiane pracom doktorskim w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie historia. W związku z tym, wnioskuję o dopuszczenie mgr Eweliny Więckowskiej do dalszych etapów przewodu.

Dr hab. Krzysztof Wasilewski, prof. PK